

СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯК ПЕРЕДУМОВА КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ДІТЕЙ

БАНДУРКА Ірина Олександрівна - кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального права і кримінології Харківського національного університету внутрішніх справ

У статті розглянуто питання соціально-правового забезпечення захисту дітей в Україні. Проаналізовано сучасний стан соціального захисту дітей на сьогодні. Обґрунтовано важливість сімейного та державного виховання дитини як передумову кримінально-правового захисту.

Ключові слова: *соціально-правове забезпечення, кримінально-правовий захист, діти, сімейне виховання, фізіологічні, матеріальні, психологічні потреби.*

В Україні основою забезпечення прав дитини є Конституція, яка проголошує рівність прав дітей (ст. 24,52), охорону дитинства (ст. 51), заборону насильства над дитиною та її експлуатацію (ст. 52), право на життя (ст. 27), захист та допомогу держави дитині, позбавленій сімейного оточення (ст. 52), право на освіту (ст. 53) [1].

Але практична реалізація конституційних норм, інших нормативних актів, що спрямовані на поліпшення становища дітей в Україні, має серйозні перешкоди, спричинені недоліками реформування суспільного устрою і, особливо, негативними процесами у сфері економіки, освіти, охорони здоров'я, культури тощо.

У зв'язку з особливою актуальністю кримінально-правового захисту дітей від злочинних посягань обрана тема досліджувалась такими науковцями, як: І.К. Андріїв, Р.І. Благута, О.М. Джужа, А. Журавська, І.С. Кон, М.В. Корнієнко, К.Б. Левченко, І.М. Мельник, Р.М. Опацький, Б.В. Рома-

нюк, Н.Р. Сливоцька, Х.М. Шабанова та інші.

Законодавство України про захист дитинства має досить розвинутий характер, але, на жаль, носить більш декларативний, ніж практичний характер. У сучасних умовах становлення ринкових відносин, економічної кризи, диференціації суспільства, погіршення матеріального і духовного становища дітей, назріли такі проблеми, як зменшення кількості дітей в дитячих позашкільних закладах, що призводить до збільшення впливу вулиці; збільшення кількості дітей, які не вчаться і не працюють, зубожіння основної маси населення, що призводить до його розшарування й криміногенності, зниження якості соціалізації дітей у зв'язку із збільшенням їх відходу із дитячих дошкільних закладів, зростання захворювання дітей, поширення хронічних захворювань, споживацьке ставлення дорослих до дітей, використання у своїх інтересах, жорстоке ставлення до дітей, приниження їхньої гідності, втягнення дітей і підлітків у криміногенну сферу і організовану злочинність, зниження якості заходів і мір профілактичного характеру.

Л. С. Виготський вказував, що до початку кожного вікового періоду дитини створюються своєрідні для цього віку, виняткові, єдині та неповторні відносини між дитиною і оточуючою дійсністю. Тому суттєвим у визначенні детермінант правопорушень є динамічний зв'язок і взаємозалежність умов життєдіяльності та соціальної ситу-

ації розвитку підлітка, що впливають на його пристосування до умов середовища. У цьому разі йдеться про соціальну дезадаптацію підлітків, тобто таку їх соціалізацію, за якою вони набувають негативного досвіду, що спричиняє їх подальші протиправні вчинки. У зв'язку з соціальною незрілістю та фізіологічною несформованістю організму, у прагненні пізнати нові відчуття, дитячій допитливості, недостатній здатності передбачати наслідки своїх дій, девіантна поведінка спостерігається у неповнолітніх частіше, ніж в інших вікових групах [2].

Р.І.Благуца вважає, що відсутність належного соціально – правового захисту неповнолітніх, недоліки в роботі правоохоронних органів, недостатнє та несвоечасне реагування на вчинені аморальні й протиправні дії та їх подальше попередження є основними причинами формування злочинної поведінки [3].

Серед різних детермінант злочинності неповнолітніх проявляються, недоліки сімейного виховання мають місце, в більшості випадків, протиправної поведінки неповнолітніх і вчинення ними правопорушень.

І.С.Кон стверджував, що немає жодного соціального і психологічного акта поведінки підлітків і юнаків, які б не залежали від сімейних умов сьогодні чи у минулому [4].

Сім'я має забезпечувати фізіологічні, матеріальні та психологічні потреби дитини. У багатьох батьків немає можливості забезпечувати мінімально необхідні потреби дітей. У багатьох українських родинах працюючи члени сім'ї отримують прибутки, що нижчі прожиткового мінімуму. У таких родинах виникають настрої безнадійності, соціальної заздрості й озлобленості через важке матеріальне становище. Якщо немає соціальної підтримки, належного матеріального забезпечення, то такі обставини формують мотивацію злочинів – крадіжок, хуліганства тощо.

Матеріальна незабезпеченість спонукає багатьох до пошуку додаткового заробітку, у тому числі за кордоном. Батьки, чи один із батьків, виїжджаючи на роботу за кордон, породжують таке явище, як «соціальне сирітство», коли діти при живих батьках залишаються тривалий час без батьківської

опіки, але натомість вони мають гроші, які часто витрачають на алкогольні напої, наркотики та інші стимулюючі засоби. Залежно від віку дитини, тривала відсутність контакту з батьками впливає на ті чи інші аспекти її розвитку: емоційного, інтелектуального, особистісного, морального. Відомо, що завжди цей вплив є травматичним, особливо коли відсутність батьків не компенсується іншими стосунками

Зокрема, у маленьких дітей це породжує емоційну загальмованість, напруженість, замкнутість, розвиток порушень прив'язаності, загальну затримку розвитку. У підлітків виникають проблеми ідентичності, протесту, агресивної поведінки, потяг до штучних компенсаторних задовольень, алкоголю, наркотиків.

Недоліки психічного розвитку дитини пов'язані зі сферою емоціональних зв'язків (особливо між батьками і дітьми), стилем виховання у сім'ї, особливо, проявами насильства в сім'ї. Незадоволення психічних потреб дитини у сім'ї пов'язано із неправильним ставленням батьків, яке виявляється у відторгненні, уникненні, надмірній турботі або вимогливості. Така ситуація, як відторгнення, не задовольняє такі важливі для дитини потреби, як потреба у безпеці, любові, повазі, породжує так зване психічне сирітство і, внаслідок чого, частково або повне гальмування вищих почуттів і нездатність на тривалу прив'язаність. Судова практика свідчить, що неповнолітній, який був свідком пияцтва, злослів'я, бійок між батьками, приниження гідності членів сім'ї, засвоює такі ж принципи поведінки і надалі сам починає так ставитися до інших, так як це мало місце у стосунках між членами сім'ї.

Посилення негативних тенденцій в економічній, соціально – політичній, правовій, культурній, сімейно – побутовій сфері, які мають місце в українському суспільстві, стали основними чинниками зростання злочинності неповнолітніх.

Х.М. Шахбанова, розглядаючи причини злочинності неповнолітніх, звертає увагу на дітей-сиріт з асоціальних сімей, позбавлених засобів існування, котрі нерідко залучаються до нерегламентованих і кримі-

нальних сфер діяльності (робота на вулиці в незадовільних умовах, заняття проституцією, зайнятість у порнографічному бізнесі, торгівля тютюновою, алкогольною продукцією і так далі) пов'язаних з ризиком для здоров'я, психологічного і соціального розвитку. Бездоглядність, тобто відсутність належного контролю і нагляду з боку сім'ї і освітніх установ за поведінкою, зв'язками, проведенням часу дитини, охопила значну частину неповнолітніх. Бездоглядність може бути наслідком невміння, небажання батьків виконувати свої обов'язки по вихованню дітей або об'єктивній неможливості виконати їх (наприклад, стан здоров'я). Проте в даному випадку йдеться не лише про відсутність контролю, але і часто про поганий мікроклімат в сім'ї, який породжує бездоглядність. Її втіленням є: відсутність належної вимогливості до дитини, невизначеність кола її обов'язків; контролю за її навчанням і дозволами [5].

Кримінологи, психологи, педагоги, представники громадських організацій постійно вказують на наслідково – причинний зв'язок між «розважальним медіа-насильством» і проявами агресії серед молоді. Негативна інформація впливає на ціннісні орієнтації особистості. Молоді люди, у яких ще недостатньо сформована психіка, вважають, що насильство – прийнятний шлях вирішення соціальних конфліктів. Досить часто неповнолітні правопорушники серед причин, які штовхнули їх на скоєння злочину, називають перегляд відеоматеріалів та кінопродукції з кримінальною спрямованістю сюжетів.

Для повного і гармонійного розвитку особистості дитині необхідно зростати в сімейному оточенні, в атмосфері щастя, любові, взаєморозуміння. Тільки такі умови сприятимуть підготовці дітей до самостійного життя в суспільстві і вихованні їх у дусі загальнолюдських ідеалів, миру і власної гідності. Тільки в таких нормальних сімейних відносинах у сучасній дитині, неповнолітнього формується здорова психіка. Адже кримінальна статистика показує, що майже 63% неповнолітніх, які вчинили злочин, була, обмежена в батьківському піклуванні. Такий фактор

згубно впливає на психіку дитини, і вона почуває себе все життя неповноцінною, звідси з'являються комплекси, залежність від наркотиків, пристрасть до алкоголю чи тютюну та ін. Підлітки починають шукати собі відповідну компанію, яка начебто їх підтримує і розуміє, але насправді попадають у пастку негативної залежності [6].

Політика та діяльність держави щодо соціального захисту дітей повинна бути також направлена на: поліпшення умов розвитку, виховання і освіти дітей; покращення стану здоров'я підростаючого покоління шляхом профілактики захворювань жінок і дітей та вдосконалення системи охорони здоров'я; сприяння повноцінному харчуванню дітей та розвитку індустрії дитячого харчування; поліпшення умов життя дітей, які перебувають в особливо складних і надзвичайних умовах; удосконалення правового законодавства щодо захисту материнства і дитинства.

Держава повинна забезпечити розвиток служб планування сім'ї, генетичних центрів, закладів амбулаторно-поліклінічної мережі та забезпечення спеціалізованої медичної допомоги кожній дитині, яка цього потребує; забезпечення збереження мережі закладів освіти, розвиток і створення нових типів навчально-виховних закладів для дітей різного віку, організувати їх повноцінне дозвілля, сприяти розвитку психолого-педагогічних служб, основним завданням яких має бути діагностико-психологічне обстеження, профілактика, корекція та консультативно-методична допомога всім учасникам навчально-виховного процесу, просвітницька робота, психологічна експертиза нових технологій навчання та виховання.

Суспільство повинно забезпечити дітям повнокровну участь у всіх сферах діяльності, що їх стосуються, зокрема, спорту і фізичної культури, творчої діяльності, участі в громадському житті шкільних і дитячих закладів. Головні зусилля суспільства та його інституцій мають бути спрямовані на створення розвинутої системи патронажу сімей трудовими колективами та громадськими організаціями, всебічної допомоги

сім'ї з боку органів виконавчої влади та місцевого самоврядування.

З метою кримінально – правового захисту дітей необхідне створення умов для зниження безнаглядності неповнолітніх, мережі установ, здійснюючих профілактичну і соціально – реабілітаційну роботу з дітьми і підлітками. Забезпечення таких установ необхідним автотранспортом, медичними, побутовими установами та іншою технікою; проведення комплексу наукових досліджень з удосконаленням методів профілактичної роботи з підлітками – правопорушниками. Необхідно організувати розробку шляхів удосконалення апробації в сучасних умовах. Організація перепідготовки і підвищення кваліфікації спеціалістів по роботі з соціально – неблагодійними сім'ями, бездоглядними дітьми і дітьми з асоціальною поведінкою, дотримання законодавства у сфері дитячої трудової зайнятості, повинна набути системного характеру і професіоналізму. Розвиток економіки, створення робочих місць, виконання соціальних і правових гарантій забезпечення прав людини, зокрема, прав батьків на гідну оплату праці з метою забезпечення належних умов розвитку дітей має бути пріоритетним у діяльності державних установ, уповноважених на соціально – правовий захист дитинства.

Діти є майбутнє Української держави і яким буде залежить від умов, у яких вони зростають і формуються як особистості. Належне виховання, соціальне забезпечення з боку держави і, звичайно, кримінально – правовий захист дитинства є гарантією становлення у нашій державі членів су-

SUMMARY

In the article examined question of social - legal support protection of children in Ukraine. It analyses the state of social protection of children of today. Explains the importance family and state child-rearing, as a prerequisite for criminal legal defense.

пільства з активною громадською позицією, ініціативною поведінкою та почуттям соціальної відповідальності.

Література

1. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. – К. : Преса України, 1997. – 80 с.
2. Курс кримінології: Особлива частина: підручник: у 2 кн./ М.В.Корнієнко, Б.В.Романюк, І.М.Мельник та ін.; за заг. ред. О.М.Джужі. – К.: Юрінком Інтер, 2001. – С.103
3. Благута Р.І. Психологічні засади профілактики дисліпквентності неповнолітніх: автореф.дис. ... канд..юрид.наук/ Благута Р.І. – К., 2006. – 16 с. – С.13
4. Кон И.С. Психология старшеклассника /И.С. Кон. – М.,1980. – С.75
5. Шахбанова Х.М. Основные причины преступности несовершеннолетних на современном этапе развития российского общества / Х.М.Шахбанова// Вопросы управления. – 2013. Вып. № 2(23).
6. Опацький Р. М. Нормативно-правова основа захисту дитини від насильства / Р. М. Опацький // Науковий вісник Дніпропетровськ. держ. ун-ту внутр. справ. – 2011. – № 4. – С. 92-99.